

Мозгова Я. О.,
Національний транспортний університет, м. Київ

СЛОВОВІРНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКИХ РЕПОРТАЖІВ)

Стаття присвячена розгляду слововірних засобів створення експресивності на матеріалі репортажів сучасних німецьких журналів. Наведені види складних слів та лексичних блочних утворень, які характерні словотвору німецької мови. У статті також описані такі способи словотвору як префіксальний та суфіксальний, що сприяють створенню загальної експресивності текстів репортажів.

Ключові слова: слововірні засоби експресивності, афіксація, репортаж.

Статья посвящена рассмотрению словообразовательных средств создания экспрессивности на материале репортажей современных немецких журналов. Приведены виды сложных слов и лексических блочных образований, которые характерны словообразованию немецкого языка. В статье также описаны такие способы словообразования как приставочный и суффиксальный, которые способствуют созданию общей экспрессивности текстов репортажей.

Ключевые слова: словообразовательные средства экспрессивности, аффиксация, репортаж.

The article deals with word-formative means which create expressiveness on the material of reportages of present-day German magazines. The types of composites and lexical block formations which are characteristic to means of word-formation of German are viewed. In the article are also revealed such means of word-formation as prefixal and suffixal which add to general expressiveness of reportage texts.

Key words: word-formative means of expression, affixation, reportage.

Слововірні процеси знаходять своє відображення у межах різних концепцій, що висувають свої критерії аналізу та інтерпретації одиниць цього рівня. Однією із таких концепцій є експресивний словотвір [12], що вивчає виразні можливості мовних та мовленнєвих одиниць, які утворені у результаті того чи іншого словотвірного акту з урахуванням їхньої комунікативної спрямованості. Словотвірна експресивність, виразні можливості афіксальних дериватів представляють недостатньо досліджену проблему, яка потребує глибокого та всебічного вивчення співвідношень твірних основ і словотворчих афіксів, складних і конвертованих слів з погляду їхнього експресивного потенціалу.

Словотвір не вважають специфічним експресивним засобом, однак, залежно від функцій, які виконують слова, що утворені як традиційними, так і відносно новими способами словотворення [2; 13; 14], вони можуть надавати текстам експресивності.

Активно вживаються у публіцистичному стилі аналітичні способи словотвору: словоскладання [6; 7; 8; 9; 10; 11; 16], афіксація, телескопія [5], аббревіація, які не носять експресивного характеру, однак відповідно комунікативним ситуаціям вони можуть набувати експресивного забарвлення, виражати експресивну семантику.

Метою статті є з'ясування найуживаніших слововірних засобів експресивності у німецьких журнальних текстах репортажів. Отже, необхідно виокремити слововірні засоби, які найбільш сприяють створенню експресивності текстів репортажів та встановити їхній кількісний еквівалент.

Предметом статті є слововірні засоби створення експресивності у німецьких журнальних текстах репортажів.

Найпоширенішим та найпродуктивнішим способом словотвору в німецькій мові є **словоскладання**. Складні слова виконують функції мовної економії та емоційної оцінки. Вони використовуються в офіційно-діловому, науково-технічному та публіцистичному мовленні як засіб мовної економії [3; 4; 18]. Складні слова різні за своєю структурою і поділяються на такі композити: 1) складові компоненти яких є німецького походження *Erlebnismuster*, *Intelligenzschicht*, *Marktwirtschaft*. Більшість цих складних слів не мають експресивного забарвлення; 2) гібридні композити: складні слова з компонентами англїцизмами, компонентами іншомовного походження, характерні для репортажів. Вони представлені трьома видами:

– перший складник є англїцизмом, а другий – німецьким словом: *Teenagermädchen*, *Partyeifer*, *Servicekräfte*, *Whiskeyfass*;

– перший складник є німецьким словом, а другий – англїйського походження: *Netzjunkie*, *Billigparty*;

– обидва компоненти складного слова – англїйського походження: *Showmaster*, *Hotelkomplex*. За своєю мотивованістю більшість таких композитів є похідно-складними словами (*Zusammenbildungen*): *Reporteurteam*, *Comeback*, *Popstar*, *Homepage*. Як показав аналіз, складні слова, де першим компонентом є англїйське слово, а другим німецьке зустрічаються частіше, ніж інші види.

Складні слова вказаної структури можуть характеризувати події, явища, системні устрої, урочистості, що виражають позитивну оцінку, однак зустрічаються складні слова, що виражають негативну оцінку. Використання складних слів з позитивною та негативною оцінкою у репортажах надає текстам експресивності, яскравості, суб'єктивного відношення, оскільки поява таких слів у публіцистичному тексті є неочікуваною: *Geheimtipp*, *Hobbyfischer*, *Discoparkett*, *Babypause*, *Designerkostüm*, *Fruchtcocktail*, *Radiopop*, *Turnbänke*, *Turnbock*, *Superjahrgang*, *Checkliste*, *Autohimmel*, *Onlinesüchtig*, *Cyberrausch*, *Onlineabhängigen*, *Computerrollenspiel*, *Science-Fiction*, *Projektmanager*.

У репортажах зустрічаються також характерні для німецької мови, так звані, лексичні блочні утворення («lexische Blockbildungen»), які можна пояснити тенденцією до економії мовного простору у друкованих засобах масової інформації [17, с. 71]. Такі утворення можуть бути представлені ланцюжком іменників, сполучених

сурядним зв'язком, які, зазвичай, складаються з трьох слів, наприклад: *Deutsche-Welle-Veteranen* – ветерани «Німецької хвилі», *Louis-Vuitton-Handtasche* – сумки від Луї В'юїтона, *Anti-Malaria-Mittel* – засіб проти малярії, *Mehr-Generationen-Haus* – будинок, де проживають різні покоління, *Heavy-Metal-Konzert* – концерт рок музики, *Louis-Seize-Sessel* – крісло за розміром Луїса, *Links-Kurs-Vorbild*, «Gogärtchen»-Tresen-Bonmot, *Freizeit-baracken-Charme aus DDR-Zeiten*, *Thomas-Mann-Kenner* (*Focus* 2008-34). Наявні у репортажах сполучення із чотирьох *Flammen-speiende-Revolver-Tattoos*, *Lothar-Günther-Buchheim-Klassiker* (*Focus* 2009-35) та більше слів: *Manfred-Manns-Earth-Band-Remix*, проявляють свою нетиповість, яка призводить до експресивності контексту або ситуації. Такі лексичні утворення у тексті репортажу одразу привертають увагу читача своєю яскравістю: *In Orten wie Guiyu sind Unternehmer und Provinzregierung voneinander abhängig wie der einfache Bauer vom Reisfeld. Die einen sind auf die Steuern aus dem Multi-Billionen-Yuan-Geschäft Recycling angewiesen* (*Focus* 2009-18).

Цікавими також виступають нетипові номінальні утворення, у складі яких застосовуються речення або фрази. До номінальних композитів *структурно* належать утворення, де в якості першого компонента виступають:

- речення: *Weißt-du-noch-Geschichten* (*Focus* 2007-42); *Ein-Väschen-ein-Blümchen-Deko* (*Focus* 2007-24); *himmelhoch-jauchzend-zu-Tode-betrübt* (*Focus* 2008-12);
- номінальна фраза: *Ost-West-Vertrag*, *Vater-Tochter-Beziehung*;
- прислівникова фраза: *Immer-noch-Kanzler*, *Anti-von-der-Leyen*;
- фраза із числівником: *Zwei-Wochen-Reise*, *Drei-Sterne-Küche*, *1-Euro-Jobber*.

Семантично такі структури представлені трьома типами:

- *Brot-statt-Böller-Mentalität der Deutschen* (*Focus* 2008-1) – речення та фраза у складі композити має цитатний характер, а іменник позначає форму вираження, позицію;
- *Gothic-Rock-Sänger* – ця композита підкреслює зовнішність співака;
- *Vater-Tochter-Beziehung* – ця композита-фраза позначає відношення між особами, а іменник *Beziehung* позначає інтеракцію у широкому розумінні [15, с. 72-74]. Поширені складні слова з частинами, розділеними дефісом, полегшують сприйняття семантики таких слів.

У текстах-репортажах також зустрічається явище стабільного *словорозкладання* (термін, запропонований О. В. Розен «словоразложение») як опозиція словоскладанню. Такі іменники складаються з двох самостійних слів, розділених дефісом, при цьому обидві частини складного слова мають однаковий акцент. При словорозкладанні порушується структурна цілісність слова, їх семантична інтерпретація відрізняється від семантики складних слів, які пишуться разом. Словорозкладання залежить цілком від автора, від його наміру, від ситуації репортажу, їх можна назвати індивідуальними утвореннями або оказіоналізмами, які носять експресивний характер.

Аналіз текстів-репортажів засвідчив, що за своєю структурою вищеназвані слова складаються із:

- двох компонентів, розділених дефісом, німецьких за походженням: *Funk-Feindesland*, *Deutschland-Besuch*, *Aufbau-Kuchen* – спосіб побудови, що нагадує *cupig*;
- двох компонентів, розділених дефісом, англійських за походженням: *Chip-Produktion*, *Penthouse-Deck*, *Nato-Soldaten* – солдати, що належать до структури НАТО;
- двох компонентів, розділених дефісом, англійських та німецьких за походженням: *Gala-Abende*, *Lido-Deck*, *Luxusmarken-Milliardärs*, *Massenmarkt-Zweigstelle*. Порівняємо, наприклад: *Nachahmerpräparate* – препарат-замінник, *Nachahmer-Präparate* – препарат, що наслідує властивості іншого, *Thaiarzt* – тайванський лікар, *Thai-Arzt* – лікар, що проживає на Тайвані і відомий як чудо-хіррг;
- трьох компонентів, розділених дефісом, німецьких та англійських за походженням: *Elite-Kavallerie-Einheit* – підрозділ елітної кавалерії, *Erste-Klasse-Suiten* – каюти першого класу, *Open-Air-Gottesdienst* – служба на відкритому повітрі.

Окремо можна виділити слова, які складаються з двох елементів, де перший з них є власна назва: *Brahms-Suite*, *Christie's-Mitarbeiterinnen*, *Clark-Gable-Typ*, «Sezim-Crisis»-Zentrum, *Gucci-Gürtel*, *Wagner-Sehenswürdigkeiten*, *Wagner-Gemeinde*, *Irak-Krieg*, *Harvard-Absolvent*, *Bayernkönig*, *Chippendale-Podests*, *GALA-Interview* (назва журналу), *Hamburg-Eidelstedt*, *Sylt-Finale*.

Нетиповим для німецької мови є синтаксичний словотвір представлений синтаксичним словоскладанням (складні словоутворення шляхом перетворень словосполучень або цілих речей), що притаманне англійській мові. Але у німецькій мові спостерігається сильний вплив англійської мови, яка пропонує свою модель складаних слів, іноді зустрічаються такі утворення і у текстах-репортажах: *Das Nicht-mehr-dazu-Gehören*, *das Zuden-Kleinsten-Gehören*, *Der-Hals-Nasen-Ohren-Arzt*, *das Hand-in-Hand-Gehen*, *das Katz-und-Maus-Spiel*.

Дещо меншим за продуктивністю способом словотвору німецької мови у текстах-репортажах є *афіксальний* і *напівафіксальний*. Цікавими зі стилістичної точки зору є слова, утворені за допомогою префіксів **Ge-**, **un-** та суфіксів **-ei**, **-elei**, **-erei**, **-ling**, **-ig** [1, с. 358]: **-erei** *Träumerei*, *Länderei*, *Spinnerei*, *Unfläterei*, (характерна множина): *Einen ganzen Tag wäre sie unterwegs, wenn sie ihre Ländereien zu Fuß durchqueren wollte* (*Focus* 2008-24); **-ling** *Schlützling*, *Liebling*; **-ig** *demütig*, *widerwillig*, *allgegenwärtig*, *fleischig*.

Слова із префіксом **un-** мають негативно-оцінне та емоційне значення: *unmenschlich*, *Unmensch*, *unausweichlich*, *uneinnehmbar*, *unbehandelt*, *unerträglich*, *unglaublich*, *unerschütterlich*, *unfassbar*, *unverantwortlich*, *unföhlbar*, *unfangreichst*, *Unbekümmertheit*.

У текстах-репортажах наявні і запозичені у німецьку мову префікси **Anti-**, **Ex-**, зазвичай вони утворюють іменники: *Anti-Angestellte*, *Ex-Freundin*, *Ex-Gewichthebers*, *Ex-Abgeordnete*, *Ex-Schönheitskönigin*, *Ex-Frau*, *Ex-Diktator*, *Ex-Elitesoldat*, *Ex-Trainer*.

Похідні та складно-похідні слова із суфіксами **-lein**, **-chen**, мають відтінок ніжності, інтимності, наприклад у репортажі, де розповідається про чоловіка, який виготовляє мініатюрні фігурки, багато слів вжиті із суфіксом **-chen**, що нагадує і підкреслює мініатюрність виробів та надає тексту своєрідності: *Plastikteilche*, *Faller-*

Figürchen; «*El Loco*» nannten sie Luis Alfonso Beltran, den Bekloppten, weil er immer **Späßchen** machte und weil er immer gute Laune hatte (Focus 2007-48). Однак іноді суфікс **-chen** може надавати слову зневажливий відтінок, тоді такі слова використовуються як засіб вираження іронії. Наприклад: *Dann nimmt er das Messerchen in die Hand und beginnt zu höhnen und zu schaben* (Focus 2007-51); ... *um das Ausmaß seiner täglichen Aufmerksamkeiten zu besprechen: Frühstücksservice (nein), Belieferung mit geschnittenem Obst (nein), mit Hüppchen (nein! Herr L.: «Wir brauchen das ganze Zeug doch gar nicht!»)* (Brigitte 2007-9).

У сучасній німецькій мові одним із експресивних засобів прийнято вважати напівафікси, в ролі яких виступають переважно іменники. Однак, у текстах-репортажах такі слова зустрічаються рідко.

У процесі аналізу словотворчих засобів текстів-репортажів ми з'ясували, що найуживанішим є словоскладання та афіксація, менш вживаними є лексичні блочні утворення (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісна характеристика словотворчих засобів створення експресивності в текстах-репортажах

Словотворчі засоби	Кількість	
	абс.	%
Словоскладання	132	45,0
-chen, -lein	85	29,0
лексичні блочні утворення	57	20,0
Ex-, Anti-	17	6,0
Разом	291	100

Отже, аналіз словотвірних засобів, важливих з погляду експресивності, засвідчив, що найбільш уживаними є словоскладання та афіксація. Слід також зауважити, що в німецьких репортажах виявляються лексичні одиниці із запозиченими афіксами та запозиченими твірними основами.

Література:

- Брандес М. П. Стилистика немецкого языка : учеб. [для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / Маргарита Петровна Брандес. – [2-е изд., испр. и доп.] – М. : Высшая школа, 1990. – 320 с.
- Гинзбург Е. Л. Словообразование и синтаксис / Е. Л. Гинзбург. – М. : Наука, 1979. – 264 с.
- Кубрякова Е. С. Словообразование как процесс номинации и его отличительные, формальные и содержательные характеристики / Е. С. Кубрякова // Теоретические основы словообразования и вопросы создания сложных лексических единиц. – Пятигорск, 1988. – С. 16-29.
- Мешков О. Д. Словообразование в современном английском языке / Олег Давидович Мешков. – М. : Высшая школа, 1985. – 186 с.
- Некоторые тенденции в развитии телескопических слов современного английского языка / Л. Ф. Омельченко, М. М. Максимчук, П. А. Бех, Л. В. Биркун. – К. : УМКВО, 1992. – 60 с.
- Никитина Р. С. Стилистические функции эмоционально-экспрессивных сложных прилагательных : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Р. С. Никитина. – Л., 1972. – 19 с.
- Омельченко Л. Ф. Композитні дієслова та імена дії у газетно-публіцистичному стилі (на матеріалі сучасної англійської мови) / Л. Ф. Омельченко, К. О. Кобушкіна // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2002. – Вип. 6. – С. 293-299.
- Положин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / Михайло Михайлович Положин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 240 с.
- Розен Е. В. Номинация и словообразование / Евгения Владимировна Розен. – Калинин : Изд-во КГУ, 1989. – 136 с.
- Снитко Е. С. Составные наименования и их эквиваленты в газетной публицистической речи / Елена Степановна Снитко. – К. : Изд-во КГУ, 1981. – 84 с.
- Степанова М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М. : Высшая школа, 1984. – 264 с.
- Artemtschuk G. I. Zu einigen stilistischen Aspekten der deutschen Wortbildung / G. I. Artemtschuk, N. G. Ischtschenko // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ LINGUAPAX VIII : Філологія – Педагогіка – Психологія : зб. наук. пр. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2001. – Вип. 5. – С. 89-93.
- Artemtschuk G. I. Der stilistische Aspekt synonymer Wortbildungsaffixe / G. I. Artemtschuk, N. G. Ischtschenko // Textlinguistik. – Dresden : K. F. W. Wander, 1990. – H. 15. – S. 117-127.
- Deutsche Wortbildung : Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache; eine Bestandsaufnahme des Instituts für Deutsche Sprache, Forschungsstelle Innsbruck : Hauptteil 4. Substantivkomposita : Komposita und kompositionsähnliche Strukturen / [hrsg. von Lorelies Ortner]. – Berlin : New York : de Gruyter, 1991. – 864 s.
- Donalies E. Die Wortbildung des Deutschen / Elke Donalies. – [Ein Überblick, 2., überarb. Aufl.]. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2005. – 192 s.
- Eichinger Ludwig M. Deutsche Wortbildung : ein Einführung / Ludwig M. Eichinger. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2000. – 270 s.
- Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik / E. Riesel, E. Schendels. – М. : Высшая школа, 1975. – 316 с.
- Sandig B. Syntaktische Typologie der Schlagzeile : Möglichkeiten und Grenzen der Sprachökonomie im Zeitungsdeutsch / Barbara Sandig. – München, 1971. – 176 s.